

ZASTUPOVÁNÍ STÁTU NAVENEK A UZNÁVÁNÍ JINÝCH STÁTŮ V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

Zdeněk Koudelka

Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Justiční akademie Kroměříž

Anotace – článek se zabývá působností hlavy státu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v oblasti zastupování státu navenek ve vztahu k zahraničí. Zmiňuje konfliktní případy k politice vlády. Zvláštní pozornost je věnována problematice uznávání státu (Palestina, Kosovo, Jižní Súdán) a vlády (Libye).

Klíčová slova - prezident, uznání státu.

Prezident republiky zastupuje stát navenek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Jde o tradiční právo hlavy státu, která ve své osobě reprezentuje stát podle norem mezinárodního práva formulovaných původně právním obyčejem. Mezinárodní právo jej však nezbavuje povinnosti, aby veškeré kroky při zastupování státu činil v souladu s vnitrostátním právním řádem.¹ V rámci kodifikace mezinárodního práva stanovila Vídeňská úmluva o smluvním právu z roku 1969 pravidlo, že hlava státu nepotřebuje pro svou reprezentaci žádné plné moci (čl. 7), obdobně i premiér a ministr zahraničí (čl. 8). Zastupování státu navenek je oprávnění činit závazné projevy jménem státu k jiným subjektům mezinárodního práva. Fakticky je prezident omezen tím, že nemůže činit závazek, o němž není přesvědčen, že jej provede vnitrostátní orgán, do jehož působnosti patří.²

Do této oblasti můžeme vedle právně závazných aktů zařadit i akty mezinárodní zdvořilosti. Jde například o zaslání blahopřání nově ustavené hlavě státu či naopak vyjádření soustrasti při státním smutku a zastupování státu při účasti na státních pohřbech v jiných státech, zvláště při úmrtí hlavy státu. Prezident Václav Klaus se jako hlava státu účastnil oficiálních pohřbů hlav států, které zemřely ve funkci – papeže bl. Jana Pavla II.³ 8. 4. 2005 v Římě a polského prezidenta Lecha Aleksandera Kaczyńskiego 19. 4. 2010 v Krakově.

Hlava státu požívá v cizině výsad a imunit, jež se vztahují i na jeho manželku (manžela) a jiné jej doprovázející rodinné příslušníky a další členy doprovodu. **Výsady hlavy státu na území cizího státu** podle mezinárodního práva zahrnují:⁴

¹ Omezenost práva zastupovat stát navenek je dána právními i mimoprávními skutečnostmi. Nelze dnešní hlavu státu srovnávat s postavením suverénního monarchy ve středověku, který vystupoval coby majitel státu, což umožňovalo dokonce zcizit celé státní území, např. prodej Braniborska Zikmundem Lucemburským za 400 000 zlatých Hohenzollernům 1415 (FRANTIŠEK WEYR: *Soustava čs. práva státního*, Brno 1921, s. 22). Na základě pravomoci zastupovat stát navenek dané Ústavní listinou ČSR a mezinárodním právním obyčejem legalizovali nacisté akt odevzdání osudu českého národa do rukou Německé říše prezidentem Emilem Háchou a následné vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Takový postup byl však v rozporu s principem suverenity lidu v Československé republice a ústavními normami podmiňujícími určité důležité mezinárodní akty prezidenta předchozím souhlasem parlamentu. Tento k nim bez pochyby patřil. Zánik státu v moderní demokracii může být legitimní jen na podkladě rozhodnutí občanů. Z hlediska formální legality postačí souhlas parlamentu formou ústavního zákona. VLADIMÍR MIKULE: Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva, *Právník* č. 9/1993. Vídeňskou úmluvou o smluvním právu č. 15/1988 Sb. byla zakotvena zásada, že zřejmé porušení vnitrostátního práva vede k neplatnosti mezinárodní smlouvy (čl. 46).

² EMIL SOBOTA, JAROSLAV VOREL, RUDOLF KŘOVÁK, ANTONÍN SCHENK: *Československý prezident republiky*, Praha 1934, s. 324.

³ Svatá stolice je tradičním subjektem mezinárodního práva a papež má postavení hlavy státu.

⁴ MIROSLAV POTOČNÝ: *Mezinárodní právo veřejné*, 2. vydání Praha 1978, 259-260. MIROSLAV POTOČNÝ: *Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část*, Praha 1996, 125-126. IGNAZ SEIDL-

- a) právo na pocty (čest) – slavnostní přijetí nejvyššími orgány státu, poskytnutí vojenských poct,
- b) ochrana nedotknutelnosti a bezpečnosti osoby i obydlí a dopravních prostředků, právo na užití zvláštního označení obydlí a dopravních prostředků vlastní vlajkou,
- c) svoboda styku s orgány vlastního i jiných států bez cenzury – právo na kurýry, právo výkonu funkce hlavy státu. Ovšem vnitrostátní ústavní úprava může omezit výkon funkce prezidenta v cizině, což může ochromit výkon hlavy státu při okupaci území,⁵
- d) vynětí z jurisdikce daného státu, včetně osvobození od cel a daní.

V Evropě nezvyklý je příkaz irské ústavy, která váže opuštění státu prezidentem na souhlas vlády.⁶ Obdobně tak činí portugalská ústava, která váže opuštění státu prezidentem na souhlas parlamentu, a to pod sankcí ztráty prezidentského úřadu s výjimkou předem oznámených neoficiálních cest kratších 5 dnů.⁷

Návštěva hlavy státu může být vnímána i jako nevládný akt. Příkladem je, když maďarský prezident László Sólyom chtěl 21. 8. 2009 navštívit slovenské Komárno na pozvání radnice ovládané tamní maďarskou menšinou a zúčastnit se odhalení sochy prvního uherského krále sv. Štěpána.⁸ Slovenská vláda mu diplomatickou nótou odepřela vstup, o čemž jej slovenská policie informovala na státní hranici. Odepření vstupu hlavě státu je akt mezinárodní nevládnosti a ojedinělý případ v rámci Evropské unie.

I když prezident koordinuje své cesty s vládou, může dojít k určitým střetům mezi prezidentem a premiérem. Ovšem již v době první Československé republiky Rudolf Křovák konstatoval:

- „1. Působnost zastupovat stát navenek přísluší zásadně prezidentu republiky celá,
- 2. prezident republiky je omezen jejím výkonem potud, pokud to ústavní listina sama stanoví.“⁹

Naše ústava nedává prezidentovi ani jiným ústavním činitelům bobříka mlčení. Každý veřejný činitel si musí zvážit obsah i formu svých vystoupení a je logické, že dochází k názorovým rozdílům. Stejný názor na určitou věc nemají nejen prezident a všichni členové vlády, ale i předsedové parlamentních komor či předsedové nejvyšších soudů a další představitelé státu, kteří přijímají své partnery ze zahraničí anebo v zahraničí vystupují. Vystoupení prezidenta nepodléhá spolupodpisu předsedy vlády. Ústavní soud již rozhodl, že spolupodpisu podléhá jen ten akt prezidenta, který má povahu rozhodnutí, což ústní projev není. To, že někdy vyvolá prezidentův projev v zahraničí nesouhlasné reakce, není věc nová. I na projevy prezidenta Václava Havla někdy reagovali jiní politici nesouhlasně a chtěli prezidentovi vnutit přednášení jen stanovisek projednaných s vládou - např. na Havlovy úvahy o evropské ústavě a evropském senátu v jeho projevu v Evropském parlamentu 16. února 2000. Obdobně vznikl v roce 2005 konflikt o evropskou integraci mezi prezidentem Václavem Klausem a předsedou vlády Jiřím Paroubkem. Paroubek dokonce hovořil o omezení prezidentových zahraničních cest při nerespektování směrnic vlády, když prohlásil: „Pokud prezident nebude vystupovat v rámci těchto směrnic, na některé zahraniční cesty

---

HOHENVELDERN: *Mezinárodní právo veřejné*, reedice 1. vydání Praha 2001, ISBN 80-85963-82-5, s. 275 (marg.č. 1540-1542).

⁵ Některé státy s prezidentovým pobytem v zahraničí spojují přechod jeho pravomocí na jinou osobu. Čl. 89 Ústavy Republiky Litva z 25. 10. 1992. Bod 52 Ústavy Republiky Lotyšsko z 15. 2. 1922. Řecká ústava spojuje s pobytem prezidenta v cizině delším než 10 dnů přechod jeho pravomocí na předsedu Parlamentu. Čl. 34 ods. 1 Ústavy Řecké republiky z 9. 6. 1976.

⁶ Čl. 12 ods. 9 Ústavy Irské republiky.

⁷ Čl. 132 Ústavy Republiky Portugalsko z 2. 4. 1976.

⁸ <http://tn.nova.cz/zpravy/domaci/slovaci-zakazali-vstup-madarskemu-prezidentovi.html>
<http://www.velkaepocha.sk/cs/2009082410800/EU-Sporom-medzi-Slovenskom-a-Madarskom-sa-zaobrat-nebude.html>

⁹ EMIL SOBOTA, JAROSLAV VOREL, RUDOLF KŘOVÁK, ANTONÍN SCHENK: *Československý prezident republiky*, Praha 1934, s. 323.

*prostě nebude moci jezdit,“.*¹⁰ I Tomáš Garrigue Masaryk byl znám konfliktními postoji ještě v době, kdy prezidentem nebyl (boj s falešnými rukopisy zelenohorským a královédvorským a s pověrou o rituální vraždě v případě Leopolda Hilsnera), i v době prezidentství, kdy měl nesmlouvavý postoj ve věci fašizujícího legionářského generála Radoly Gajdy. Masarykovy projevy k mezinárodním vztahům nebyly kontrasignovány.¹¹ Prezidenti jsou ve svých zemích významnými osobami a s tím je velmi často spojena názorová vyhraněnost na různé otázky domácího, ale i světového dění. Svoboda různosti názorů je však podstatou demokracie. Výstižná jsou slova Emila Soboty: „*Naše ústava nikde nenaznačila, že by si přála mít prezidenta republiky němým.*“¹²

Uznání státu a vlády¹³

Uznání státu není v právním řádu výslovně upraveno. Z povahy věci, kdy jde akt státu směřující navenek k jinému státu, jde o součást prezidentského práva zastupovat stát navenek. **Uznání státu** má dva stupně – de facto a de iure. Uznáním státu se vyjadřuje připravenost jednat s jiným státem jako účastníkem mezinárodních vztahů. Uznání se může stát výslovně nebo konkludentně navázáním diplomatických styků. Obdobně má dva stupně de facto a de iure **uznání vlády**. Jde o uznání nových držitelů moci ve státě, který je již námi uznáván, ale kde došlo k převratu. Jde o uznání vlády v širším slova smyslu, tedy nejen složení konkrétního orgánu, který se nazývá vláda, ale o uznání mocenských poměrů ve státě tj. hlavy státu, vlády ve vlastním slova smyslu atd.

Uznání de facto je prozatímní, omezené a odvolatelné. Spočívá v tom, že s daným státem (vládou, hlavou státu) fakticky jednáme. V takovém případě jde o jednání některého orgánu, který je k tomu oprávněn. Může jít o prezidenta, ale i o jiný orgán (vládu, Ministerstvo zahraničních věcí). Prezident může například pozvat na návštěvu hlavu státu, který zatím neuznáváme de iure, a poskytnout ji pocty příslušející přijetí zahraniční hlavy státu anebo se státem sjednat mezinárodní smlouvu. **Uznání de iure** je plné, konečné a neodvolatelné. Patří do práva hlavy státu zastupovat stát navenek. Žádná jiná ústavní norma totiž výslovně neupravuje pro jiný orgán kompetenci uznat jiný stát. Nicméně faktický stav je u nás jiný.

Po zániku Československa získala plnou suverenitu Česká republika, která do té doby byla členským státem československé federace. V rámci tohoto procesu si jednorázově přisvojil právo uznat jiné státy parlament – Česká národní rada. Ta formou ústavního zákona

¹⁰ Paroubek nařkl Klause, že překračuje ústavní pravomoci, zpráva *IHNed* 26. 5. 2006, http://ihned.cz/1-10086660-16213060-000000_save-e6, http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A050526_092938_domaci_lkr&t=A050526_092938_domaci_lkr&r2=domaci

Reakce Václava Klause na výtky Jiřího Paroubka dopisem premiérovi z 30. 5. 2005 - <http://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/archiv/2337.shtml>

K tématu ZDENĚK KOUDELKA: Prezident nemá bobříka mlčení, *Právo* 22. 8. 2008, s. 6.

¹¹ EMIL SOBOTA, JAROSLAV VOREL, RUDOLF KŘOVÁK, ANTONÍN SCHENK: *Československý prezident republiky*, Praha 1934, s. 325.

V jiném případě projevu k parlamentu při výročí republiky 1928 Masaryk velmi nelibě nesl snahu vlády mu do projevu zasahovat. Vládu tehdy vedl za nemocného premiéra Antonína Švehly náměstek předsedy vlády lidovec a katolický kněz Jan Šrámek, s nímž měl Masaryk spory již v rakouské Říšské radě. VIRGINIE MARIE TURZOVÁ: *Kartouzský vězeň Mons. Jan Šrámek*, Svitavy 2006, ISBN 80-86885-08-9, s. 197.

¹² EMIL SOBOTA, JAROSLAV VOREL, RUDOLF KŘOVÁK, ANTONÍN SCHENK: *Československý prezident republiky*, Praha 1934, s. 95.

¹³ MIROSLAV POTOČNÝ: *Mezinárodní právo veřejné*, 2. vydání Praha 1978, s. 166-170. MIROSLAV POTOČNÝ: *Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část*, Praha 1996, 20-24. VÍTĚZSLAV DAVID, PAVEL SLADKÝ, FRANTIŠEK ZBOŘIL: *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2004, ISBN 80-7201-473-0, s. 151-153. Někdy se zpochybňuje význam uznání státu tím, že stát vznikne jako faktický jev s územím, obyvatelstvem a suverénní mocí a automaticky se stane subjektem mezinárodního práva. Nicméně akceptace nového státu druhými je zahraničněpoliticky velmi důležitá. IGNAZ SEIDL-HOHENVELDNER: *Mezinárodní právo veřejné*, reedice 1. vydání Praha 2001, ISBN 80-85963-82-5, s. 135-139.

uznala za Českou republiku všechny státy, které ke dni svého zániku 31. 12. 1992 uznávalo Československo.¹⁴

V tomto světle je zajímavý náš postoj ke Státu Palestina. Stát Palestina byl vyhlášen 15. 11. 1988 Jasirem Arafatem na zasedání Palestinské národní rady v Alžíru a dosud jej uznalo přes 110 států. Tento stát uznává i Česká republika. Československo totiž uznalo de iure Stát Palestinu krátce po jeho vyhlášení a navázalo s ním diplomatické vztahy na úrovni velvyslanectví. Při rozdělení Československa uznala Česká republika všechny státy, které uznávalo Československo. Jednou dané uznání de iure je neodvolatelné. Česká republika tedy uznává Stát Palestinu, byť se to v politice neprojevuje. Protože však toto uznání je dáno ústavním zákonem, musí být státními orgány úředně respektováno. V běžné politice však většinu státní orgány podporují americké stanovisko a prezentuje postavení Palestiny jako zvláštní samosprávy na okupovaných územích, nikoli samostatného státu. Jasně se to projevilo v září 2011, když premiér Petr Nečas při své návštěvě Izraele 15. 9. 2011¹⁵ a prezident Václav Klaus při projevu na Valném shromáždění Organizace spojených národů 23. 9. 2011 odmítli podporu žádosti Státu Palestina o přijetí za řádného člena OSN.¹⁶ Tato dvojakost se projevuje i v tom, že v Praze působí velvyslanectví Státu Palestina, zatímco Česká republika provozuje jen styčný úřad v Ramalláhu pro kontakt s palestinskými orgány, který nemá postavení velvyslanectví.

Dne 21. 5. 2008 uznala vláda albánskou Republiku Kosovo rozhodnutím o navázání diplomatických styků.¹⁷ Učinila tak dokonce přes nesouhlas prezidenta Václava Klause. Prezident republiky komentoval uvažované uznání Kosova slovy: „*nespěchejme, nedělejme to, není to potřeba*“, avšak proti tomuto aktu vlády výslovně neprotestoval a uvedl, že „*zahraniční politiku dělá vláda*“.¹⁸ Je pravda, že vláda dělá zahraniční i vnitrostátní politiku. Nicméně právně relevantní rozhodnutí může dělat jen, pokud k tomu má ústavní či zákonnou kompetenci. Žádný právní předpis nedává vládě pravomoc pro uznávání států. Nezbyvá jí tedy podřadit jako jednostranné právní jednání pod pravomoc prezidenta republiky zastupovat stát navenek. Byť toto právo podléhá kontrasignaci a prezident by je měl činit na návrh vlády z hlediska jejího postavení jako vrcholného, ne však nejvyššího, orgánu výkonné moci. Uznání Kosova bylo učiněno z hlediska vnitrostátního práva nekompetentním orgánem a tedy právně vadným způsobem. To však nic nemění na jeho mezinárodněprávní závaznosti, neboť předseda vlády i ministr zahraničí mohou platně zastupovat stát bez speciálních plných mocí a nelze se dovolávat vnitrostátní neplatnosti jako důvod neplatnosti mezinárodněprávního jednání státu, pokud není zcela zjevná,¹⁹ což v daném případě není. Prezident republiky na takový vládní krok může reagovat nejmenováním našeho velvyslance v dané zemi a nepřijetím velvyslance dané země u nás. To se také stalo, když vláda sice zřídila v kosovské Prištině velvyslanectví, ale post velvyslance není obsazen. Rovněž žádný kosovský velvyslanec pro ČR nebyl prezidentem přijat. Vedoucí diplomatických misí jsou jen chargé d'affaires (správci velvyslanectví), kteří nejsou akreditováni u hlavy státu, ale jen u ministra zahraničních věcí.²⁰

¹⁴ Čl. 5 ods. 1 ústavního zákona č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem Československa.

¹⁵ Uznání Palestiny v OSN nepodpoříme, ujistil Nečas Izrael, <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/244767-uznani-palestiny-v-osn-nepodporim-ujistil-necas-izrael.html?ref=boxD>

¹⁶ MIROSLAV BENČ: Klaus odmítl jednostranné vyhlášení palestinského státu, *Právo* 24. 9. 2011, ISSN 1211-2119, s. 1 a 9.

¹⁷ Usnesení vlády z 21. 5. 2008 č. 635. [http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3996AA9DDE0132FFC12574D000203539/\\$FILE/635%20uv080521.0635.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3996AA9DDE0132FFC12574D000203539/$FILE/635%20uv080521.0635.pdf)

¹⁸ Partie, televize Prima, 17. 2. 2008. <http://www.novinky.cz/domaci/133389-klaus-nepodporuje-uznani-kosova.html>

¹⁹ Analogicky zde lze použít čl. 46 Vídeňské úmluvy o smluvním právu č. 15/1988 Sb.

²⁰ Čl. 14 ods. 1 pís. c) Vídeňské úmluvy o diplomatických stycích č. 157/1964 Sb.

Obdobné bylo uznání Jižního Súdánu, který vyhlásil dlouho připravovanou nezávislost 9. 7. 2011 na základě předchozího referenda. Vláda bez účasti prezidenta uznala tento stát ke dni vzniku předem již usnesením z 29. 6. 2011.²¹ Tento vznik státu nebyl mezinárodněprávně sporný, protože vznikl se souhlasem Súdánu – státu, jehož byl dosud Jižní Súdán autonomní součástí.

Dokonce jen ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg uznal 29. 8. 2011 de iure Přechodnou národní radu Libye za novou vládu v Libyi 29. 8. 2011 po porážce vojsk dřívějšího vládce Muammara Kaddáfího.²² Karel Schwarzenberg to okomentoval slovy: „*Já jsem přívrženec starého mezinárodního práva, které uznává vládu, jakmile ovládá území.*“²³ Tato Schwarzenbergova slova však platí jen, pokud už dříve je uznáván stát jako takový a ovládnutí území se jeví jako dlouhodobé. I tak však nemusí být uznání vlády, zvláště de iure, provedeno.

Resumé

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku má prezident republiky významná ústavní práva v oblasti mezinárodních vztahů. Při konkrétních aktech má jednat v součinnosti s vládou, což je zdůrazněno i podmínkou kontrasignace jeho rozhodnutí v oblasti zastupování státu předsedou vlády. Nicméně prezident není vládním poslíčkem a i vláda musí provádět zahraniční politiku v dohodě s prezidentem republiky. Pokud prezident republiky nějaký akt učinit nechce, nemůže jej k tomu vláda donutit. Určité střety mezi prezidentem a vládou jsou projevem dělby pravomocí mezi jednotlivé orgány a jsou součástí demokratické tvorby politiky a následných státních rozhodnutí.

Je zvláštností v souvislosti se zánikem Československa koncem roku 1992, že hromadné uznání jiných států učinil parlament (Česká národní rada) formou ústavního zákona. Byť jinak uznání státu je projevem mezinárodní politiky konkrétního státu a tradičně jej činí exekutiva, ne legislativa. Následná praxe, kdy uznání státu činí jen vláda, nemá právní oporu a porušuje prezidentovo právo zastupovat stát navenek. Tyto akty by měl činit prezident republiky s kontrasignací předsedy vlády a s přihlédnutím k postavení vlády jako vrcholnému orgánu výkonné moci na její návrh. Prezident nemůže vnitrostátně platně uznat jiný stát sám, ale také by při tomto procesu neměl být vynechán. Byť současná praxe uznání státu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku je z hlediska vnitrostátního právního řádu pochybná, nic to nemění na mezinárodněprávní platnosti těchto aktů.

Seznam použité literatury

MIROSLAV BENČ: Klaus odmítl jednostranné vyhlášení palestinského státu, *Právo* 24. 9. 2011, ISSN 1211-2119.

VÍTĚZSLAV DAVID, PAVEL SLADKÝ, FRANTIŠEK ZBOŘIL: *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2004, ISBN 80-7201-473-0.

ZDENĚK KOUDELKA: Prezident nemá bobříka mlčení, *Právo* 22. 8. 2008, ISSN 1211-2119.

VLADIMÍR MIKULE: Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva, *Právnick* č. 9/1993, ISSN 0231-6625.

MIROSLAV POTOČNÝ: *Mezinárodní právo veřejné*, 2. vydání Praha 1978.

²¹ Usnesení vlády z 29. 6. 2011 č. 509,

[http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/60D3A1A0A6AE7A6CC12578CA003CB24D/\\$FILE/509%20uv110629.0509.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/60D3A1A0A6AE7A6CC12578CA003CB24D/$FILE/509%20uv110629.0509.pdf)

²² Prohlášení ministra zahraničí Karla Schwarzenberga k událostem v Libyi z 29. 8. 2011,

http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/x2011_08_29_prohlaseni_ministra_schwarzenberga_k.html

²³ Zpráva ČTK z 29. 8. 2011.

MIROSLAV POTOČNÝ: *Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část*, Praha 1996, ISBN 80-7179-088-5.

IGNAZ SEIDL-HOHENVELDERN: *Mezinárodní právo veřejné*, reedice 1. vydání Praha 2001, ISBN 80-85963-82-5.

EMIL SOBOTA, JAROSLAV VOREL, RUDOLF KŘOVÁK, ANTONÍN SCHENK: *Československý prezident republiky*, Praha 1934.

VIRGINIE MARIE TURZOVÁ: *Kartouzský vězeň Mons. Jan Šrámek*, Svitavy 2006, ISBN 80-86885-08-9.

FRANTIŠEK WEYR: *Soustava čs. práva státního*, Brno 1921.